

et ideo aeternitas et nunc aeternitatis non differunt re, sed ratione tantum ».

In *QQ. DD. De ver. q. 27, a. 1, ad 8.* Haec leguntur: « Omne quod est in genere substantiae, est compositum reali compositione, eo quod id quod est in praedicamento substantiae, est in suo esse subsistens, et oportet quod esse suum sit aliud quam ipsum; alias non posset differre secundum esse ab illis, cum quibus convenit in ratione suae quidditatis, quod requiritur in omnibus quae sunt directe in praedicamento ».

Satis refutata manet ipsis S. Thomae verbis sententia eorum qui nimis confidenter affirmarunt S. Doctorem numquam realis distinctionis meminisse inter essentialiam et esse in rebus creatis: verum ad hanc rationem concludendam non erit inutile iterum transferre verba Card. Pallavicinii (loc. cit.): « Omnis difficultas quae fit contra distinctionem essentialiam ab existentia oritur ex eo quod homines assueti per sensus tractare, et numerare tantum individua subsistentia, aegre concipiunt aliquid ita esse ut quo, quin simul sit ut quod; propter quam ipsam rationem veteres philosophi ante Aristotelem, et multi ex recentioribus negant distinctionem accidentium in eodem supposito, et cuncta componunt ex atomis incompositis!! »

QUAESTIO II.

De natura compositionis ex essentialia et esse, et de eius componentibus.

CONTINUATIO RERUM. Cum proprium intellectus nostri sit procedere pedetentim et gradatim in inquisitione veritatis, et a facillioribus progredi ad abstrusiora, et magis abscondita, de qualibet proposita quaestione primum investigare solet, an res sit, et per definitiones et explicationes nominum quae viam parant ad definitionem perfectam rei suo quodam itinere ad cognoscendas rerum quidditates et essentialias accedit. Quare postquam a nobis demonstratum est, ens distribui in potentiam et actum, ideoque esse compositum ex essentialia et esse, inquirendum venit quaenam sit natura et ratio istius compositionis. Quod ut a nobis perficiatur, primo ostendemus, compositionem ex essentialia et existentia esse compositionem realis potentiae et actus in ea recepti; deinde eam comparabimus cum compositione ex materia et forma; demum de extremis istius compositionis, nempe de esse et de essentialia singillatim disseremus.

ARTICULUS I.

COMPOSITIO ENTIS IN QUANTUM EST ENS CONFERTUR CUM COMPOSITIONE ENTIS MATERIALIS.

QUAESTIO ADUMBRATUR. Cum compositio essentialis et esse sit prima ratio omnium reliquarum compositionum, quae in creaturis inveniuntur, et quae intellectui nostro exhibet reale fundamentum ad diversas intentiones efformandas, liquet controversiam hanc circa prima scientiarum principia versari. Quare eius natura diligenter a nobis pervestiganda est, ut possimus adversariorum oppugnationibus occurrere, quae ex pravo huius doctrinae intellectu ut plurimum originem ducunt. Nonnulli quippe realem distinctionem inter essentialiam et existentiam impugnantem supponunt quaestionem esse de reali illa distinctione, quae intercedit inter rem et rem, seu inter duo entia subsistentia, ideoque criminantur cum Scoticis, in hypothesi realis distinctionis admittendos esse duos terminos totales actionis divinae, quae creaturam ex nihilo producit; quo nihil dici potest obusius.

Quaestio ergo est, an creatura, idest ens creatum sit compositum ex natura et esse quae efficiunt unicum ens concretum ex reali potentia et actu, vel sit aliquis simplicissimus actus. Hinc cum osiores realis distinctionis inter essentialiam et esse ita argumentantur, ut concludant essentialiam realem existere extra causas, illud efficiunt quod nemo sanus inficiabitur; sed probare deberent, omnem realitatem esse suam propriam existentiam, et non posse existere per actum ab ipsa distinctum, quo formaliter ponitur extra causas. Licet ergo ex iam disputatis liqueat compositionem ex essentialia et existentia esse compositionem realis potentiae et actus; nihilominus non erit abs re directe doctrinam tanti momenti confirmare, et cavillationibus in materia tam subtili viam pracludere. Quoniam vero in substantiis corporatis praeter communem entis creati compositionem ex essentialia et esse, reperitur peculiaris et propria compositio ex materia et forma, ne geminae compositiones perperam permisceantur, comparisonem inter utramque instituemus, et quid conveniant, quid differant, expendemus.

PROPOSITIO I.

In rebus creatis esse comparatur ad essentialiam ut actus ad potentiam in qua recipitur et contrahitur, ideoque compositio ex essentialia et esse est compositio realis potentiae et actus (1).

Prob. prop. Arg. 1.um Ubi cumque inveniuntur duo, quorum unum est complementum alterius, proportio unius ad alterum est sicut

(1) S. THOM. *Contra gent.* lib. II, cap. LIII; cf. FERRARIENSEM.

proportio potentiae ad actum. Atqui in substantiis creatis inveniuntur duo, quorum unum est complementum alterius, nimirum essentia quae completur per existentiam. Ergo essentia in creaturis comparatur ad existentiam, ut potentia ad actum. *Maiores* ex eo patet quod omne quod completur, non completur nisi per actum, cum compleri idem sit ac perfici, nempe esse actu. *Minor* vero exinde concluditur, quod in substantiis creatis duo reperiuntur, nempe ipsa substantia et esse eius, quod, ut probatum est superius, non est ipsa substantia. Atqui esse est complementum substantiae existentis; nam omne ens est actu per hoc quod esse habet. Ergo in substantiis creatis reperiuntur duo, quorum unum alterum complet.

Arg. 2.um Esse inest substantiis creatis, quia illud participant a primo agente. Atqui quod inest alicui ab agente, est actus eius, cum agentis proprium sit facere aliquid actu. Ergo esse est actus substantiae, quae ad ipsum comparatur ut subiectum. Ut propositio maior rite intelligatur, notandum nos minime dicere: Quod est in aliquo ab agente, est actus eius. Hoc quippe falsum est, cum etiam subiectum et potentia realis et materia prima sit ab agente, et nihilominus non sunt actus; verum aliud est esse ab agente, aliud inesse ab agente, uti ponitur in argumento; inesse enim proprium est advenientis posterioris, saltem ordine generationis, quare sensus est: Omne quod alicui convenit ab agente per modum sibi advenientis, est actus et perfectio eius.

PROPOSITIO II.

Compositio ex essentia et esse, quae circum omnem substantiam creatam, non est confundenda cum compositione ex materia et forma quae propria est substantiae corporalis: licet enim hae duae compositiones in quibusdam convenient; differunt tamen in pluribus (1).

Nota. Quod substantiae corporales coagmententur ex materia prima et forma substantiali supponitur hic, et probabitur in Philosophia naturali: ad intelligentiam tamen propositionis animadvertimus, in substantiis materialibus inveniri quatuor realiter distincta; nimirum materia, forma, essentia ex illis composita, et existentia. Quare in his substantiis reperiuntur duae compositiones pertinentes ad genus substantiae: prima est ex materia et forma; secunda ex essentia et existentia. Cum hae duae compositiones convenient in quibusdam; discrepent vero in pluribus, uti enuntiavimus in propositione, probabimus propositum per partes, enumerando et explanando primum rationes convenientiae, et postmodum rationes discrepantiae.

Prob. 1.^a pars. Principio quidem hae duae compositiones in duobus potissimum convenient, nimirum 1) quod utraque constat ex

potentia et actu, nam sicut esse complet et determinat essentiam ad hoc, ut formaliter existat extra causas; sic forma substantialis determinat et complet materiam ad hoc, ut sit in determinata specie naturae corporalis; 2) quod utriusque compositionis extrema sunt in eodem genere: in homine enim tum materia et forma, tum essentia et existentia sunt in genere substantiae et specie humana, quod quomodo intelligendum sit, accurate disputabitur a nobis in sequenti articulo.

Prob. 2.^a pars. Praecipua discrimina inter utramque compositionem sic summam recensentur a S. Thoma. 1) Materia non est ipsa substantia rei, sed pars substantiae. 2) Esse non est actus proprius materiae, sed totius substantiae, seu compositi ex materia et forma; eius enim actus est esse de quo possumus dicere quod sit. 3) Forma non est ipsum esse, sed ad ipsum comparatur, ut albedo ad album esse. 4) Ad ipsam formam comparatur esse, ut actus. Per hoc enim forma in compositis dicitur principium essendi, quia est complementum substantiae, cuius actus est ipsum esse.

Ut haec S. Thomae doctrina uberius evolatur, dicimus cum Caetano has duas compositiones sequentibus differentis separari ac dividi:

1.º Extrema primae compositionis sunt partes substantiae et non substantia proprie loquendo, ideoque in genere substantiae non sunt formaliter, sed reductive, et consequenter praedicationem substantiae in obliquo dumtaxat recipiunt. Ex adverso neutrum extremorum secundae compositionis est pars substantiae, cum unum, nempe essentia sit substantia quae est in linea recta praedicamentali; alterum sit extra, vel melius supra substantiam, quia ipsam transcendit.

2.º Extremum quod in prima compositione se habet ut potentia, est ens mere potentiale, neque est id quod est, neque id quod fit, cum fieri sit via ad esse. Contra extremum quod se habet ut potentia in posteriori compositione, nempe essentia non est ens mere potentiale; sed ens in aliqua specie completum quidditative; propterea non est pars eius quod fit, sed id quod fit et est, cum omne fieri terminetur ad compositum et sit via ad esse.

3.º Extremum quod in prima compositione se habet ut actus, non est ultima rei actualitas, sed alium ulteriorem actum causat ad quem etiam comparatur ut subiectum. Ex opposito actus secundae compositionis est ultima rei actualitas, cum in Socrate post existentiam nihil substantiale ulterius adveniat, et ita ad nullum alium actum comparatur ut potentia vel subiectum (1).

4.º Demum hae duae compositiones differunt quoad proprias passiones; nam ex prima compositione sequuntur quantitas, accidentia sensibilia et transmutatio; ex secunda vero non sequitur nec gene-

(1) S. THOM. *Contra gent.* lib. II, cap. LIV.

(1) Comparationem fuse explicat CAIET. *De ente et essentia*, cap. V, q. 9 medio. Vol. I. 29

ratio nec corruptio, sed tantum recipere et recipi, perficere et perfici. Haec quippe consequuntur actum et potentiam, illa materiam et formam. Rem ita dilucide explicat S. Thomas: « Compositio actus et potentiae est in plus, quam compositio formae et materiae, unde forma et materia dividunt substantiam materialem: potentia autem et actus dividunt ens commune: et propter hoc quaecumque quidem consequuntur potentiam et actum in quantum huiusmodi, sunt communia substantiis materialibus et immaterialibus creatis, sicut recipere et recipi, perficere et perfici. Quaecumque autem sunt propria materiae et formae in quantum huiusmodi, sicut generari et corrumpi et alia huiusmodi, haec sunt propria substantiarum materialium, et nullo modo conveniunt substantiis immaterialibus creatis » (1).

ARTICULUS II.

AN EXISTENTIA IN CREATURIS SIT ACCIDENS
VEL REDUCATUR AD SUBSTANTIAM.

QUAESTIO DETERMINATUR. Cum esse actualis existentiae sit realiter distinctum a substantia creata, et ad ipsam comparetur ut actus ad potentiam, merito dubitari potest, an esse creaturarum sit substantiae unitum et superadditum ut accidens, vel ut pars substantialis. Si enim esse in creaturis praedicaret proprie aliquod accidens, tunc ex substantia et esse fieret unum per accidens, et consequenter esse adderet substantiae extraneam quamdam naturam, quod est perspicue absurdum. Contra si additur substantiae ut eius pars substantialis, tunc ex substantia et esse videretur fieri unum per se, quod non est minus absurdum, et secum pugnant; nam in hypothesi ex substantia et esse deberet fieri ratio una, ideoque existentia esset pars quidditativa substantiae creatae, quae deberet poni in eius definitione, cum definitio delectet rei quidditatem. Licet ex iis quae a nobis hucusque disputata sunt de natura compositionis ex essentia et esse haec dubitatio rite solvi valeat; nihilominus ad vitandas aequivocationes quae in hac re ex ipsa loquendi ratione oriri possent, non erit supervacaneum directe quaestionem satis subtilem et absconditam enodare. Esse quippe in creaturis quamdam similitudinem gerit cum accidente, ideoque a Doctoribus interdum dicitur praedicatum accidentale; secus ac in Deo in quo esse identificatur cum eius quidditate, ideoque est praedicatum stricto sensu essentiale. Verum maximo in errore versaretur, qui exinde concluderet existentiam in creaturis proprio sensu dicendam esse reale quoddam accidens.

(1) *Contra gent.* lib. II. cap. LIV.

Nodum sic paucis dissolvit Angelicus: « Esse non dicitur accidens, quod est in genere accidentis, si loquamur de esse substantiae (est enim actus essentiae), sed per quamdam similitudinem, quia non est pars essentiae, sicut nec accidens » (1). Et revera esse existentiae est id quo substantia habet ultimam actualitatem: impossibile autem est substantiam habere ab accidente hanc ultimam actualitatem. Quocirca cum divisio entis prima et transcendens omne genus sit in potentiam et actum, ita ut in quolibet praedicamento detur compositio potentiae et actus, iure concludimus actum ultimum substantiae, nempe eius existentiam pertinere reductive ad genus substantiae, et ex adverso esse accidentis pertinere reductive ad genus accidentis. Siquidem ad genera directe pertinent quidditates; reductive vero pertinent ea quae respectu substantiae vel accidentium se habent ut principia vel complementa, quae ad genus reducuntur, vel ut partes constitutivae eius quod formaliter est in praedicamento, vel ut complementum et ultima perfectio, qua res iam constituta ponitur extra causas. Cum ergo essentia proprie ponatur in praedicamento; nam « essentia significat aliquid commune omnibus naturis per quas diversa entia in diversis generibus et in diversis speciebus collocantur » (2), secundum diversum modum quo essentia recipit esse; consequenter existentia non potest dici neque substantia praedicamentalis, neque accidens categoricum: propterea sapienter monet Philosophus, ens non esse genus; cum esse a quo ens denominatur, non sit pars constitutiva generis, sed complementum generis constitui.

PROPOSITIO.

Existentia substantiae creatae non est accidens ipsi superadditum, neque principium substantiae constitutum, sed dicenda est substantiae iam constitutae ultima perfectio et actualitas, qua substantia proprie dicitur ens. Quare substantia praedicamentalis et esse non faciunt neque unum per se neque unum per accidens.

Prob. 1.^a pars, nempe existentiam non esse accidens reale substantiae superadditum, intelligendo nomine realis accidentis rem cuius quidditati competat esse in alio tamquam in subiecto. Hac praemissa animadversione, sic argumentum concludi potest. De ratione realis accidentis est: 1) ut perficiat proprium subiectum perfectione extranea a natura subiecti; 2) ut praesupponat subiectum suum actu esse, ideoque actualitas per prius inveniatur in subiecto, quam in forma accidentali; 3) ut proprium subiectum accidentis possit intelligi esse actu, quin aliquid intelligatur de inhaerentia illius formae accidentalis. Atqui

(1) *QQ. DD.* De Pot. q. 5, a. 4 ad 3.

(2) S. Thom. opusc. De ente et essentia, cap. I.

nihil horum attribui potest existentiae sine conceptuum pugna. Ergo existentia non est accidens reale et categoricum additum substantiae.

Maior in promptu est quoad omnes suas partes; nam albedo e. g. quae hominem perficit, ipsi affert perfectionem extraneam a natura hominis; alia quippe est ratio et definitio hominis, alia ratio et definitio albi. Neque minus evidens est secunda conditio, quia accidentis esse est inesse subiecto, et subiectum proprie dicitur aliquid actu existens, ita ut actualitas per prius competat subiecto et per posterius formae accidentali (1): nam inesse seu esse in alio supponit esse in se, ideoque subiectum per esse actuatum, ut patet intelligenti vocabula. Demum probe intelligere possumus hominem existere, quin aliquid intelligamus de suis potentiis operativis, quae sunt accidentia ab ipso inseparabilia. Neque dubitatio admitti potest circa propositionem minorem; nam cum esse sit ipsa rei actualitas, non perficit rem extranea perfectione, quia enti non est extraneum nisi nihilum. Quare licet esse non denotet in creaturis essentiam rei, quia ab ipsa realiter distinguitur; nihilominus quodammodo dici potest praedicatum essentiale, quia rem non pertrahit ad aliud genus ut accidens, sed in sua propria natura perficit. Similiter esse substantiale quod est primum esse rei, non praesupponit substantiam in actu, cum ipsam actu faciat; et consequenter sine substantiali actu essendi substantia nequit intelligi existere actu.

Prob. 2.^a pars, nempe existentiam non esse principium constitutum substantiae praedicamentalis. Etenim substantia praedicamentalis est quidditas rei, cui competit esse in se, et cuius definitio et intellectus praescindit ab esse vel non esse, ut tradit Philosophus (1 *Poster. Analyt.*). Atqui nulla definitio praescindere potest a principii intrinsicis constituentibus rei substantiam et naturam. Ergo esse quod est actus essentiae non potest dici principium ipsius constitutum, et ideo in creaturis esse non est praedicatum proprie et stricte essentiale, quia non significat ipsam rei quidditatem. Cum enim ens transcendens quod dividitur in potentiam et actum, nempe in essentiam et esse, contrahatur ad decem diversa genera, id quod formaliter collocatur in genere est rei essentia seu quidditas, quae de suis inferioribus univoce praedicatur, et non esse quod de pluribus diversis non potest univoce praedicari. Quocirca sicut essentia vagatur per omnes reales rerum categorias, cum in quolibet reperitur, quamvis diversimode; sic existentia comes essentiae ad quamlibet categoriam saltem reductive pertinere dicenda est. Existentia ergo accidentis est reductive accidens; et existentia substantiae est substantia reductive. Verum enim existentia substantiae non reducitur ad substantiam, ut forma substantialis reducitur ad genus substantiae, et simul cum materia coagmentat naturam

(1) S. THOM. 1 p. q. 77, a. 6.

quae formaliter est in genere; forma enim et materia dividunt substantiam materiale[m] quae est in genere, ut potentia et actus; sed ita reducitur ad substantiam, ut illam iam constitutam compleat et formaliter ponat extra causas, et ipsam transcendat, cum esse non solum sit actus substantiae sed etiam accidentis: ideoque essentia et esse dividunt ens ut potentia et actus (1), et cum ens vagetur per decem categorias, sic essentia et existentia per easdem vagantur.

Prob. 3.^a pars, nempe ex essentia et esse non fieri unum per se neque unum per accidens. Haec pars rite concluditur ex praecedentibus; nam unum per se resultat ex componentibus, quae sunt potentia et actus in eodem genere, et unum per accidens resultat ex componentibus quae sunt in diverso genere, et ideo unum per accidens dicitur coadunare diversa praedicamenta, ut homo albus: hinc ex essentia et esse non fit unum per se, neque unum per accidens. Verum sic potest res ulterius declarari. Unum per se dicitur quod est indivisum in se et divisum a quolibet alio per hoc praecise quod ipsum est primo et simpliciter. Hinc ea componentia dicuntur facere unum per se, quae conveniunt ad componendum ens in ratione eius quod ipsum est primo et simpliciter, nempe quae conveniunt ad constituendum ens in suo esse substantiali, quod est esse simpliciter. Unum per accidens dicitur illud cuius unitas non consistit in ipsa ratione eius quod est primo et simpliciter, sed in aliquo illi rationi extraneo. Duplex unitas accidentalitatis, altera qua formae accidentales diversorum generum conveniunt cum substantiali et inter se in uno eodemque subiecto: altera qua plura subiecta conveniunt in unam aliquam formam accidentalem, ut plures lapides in domum vel in acervum.

Ex essentia et esse non fit aliquid tertium unum per se; nam ut ex duobus fiat unum per se, requiruntur tria: 1) ut utrumque concurrat ut pars ad constituendam eandem essentiam illius tertii, seu id quod est primo et simpliciter illud tertium: non enim ex duobus intelligitur fieri unum per se, nisi utrumque constituat intrinsicce ut pars id quod est ens primo et simpliciter; 2) oportet ut alterum e duobus sit actus, alterum pura potentia; secus alterum componens accedet ut actus ad aliquid iam actuatum priori actu, et sic ex duobus non fiet unum per se, id est per id quod est ens primo et simpliciter; sed fiet unum per accidens, quatenus posterior actus conveniet in uno subiecto cum priori actu qui solus est substantialis; 3) oportet ut componens quod respectu alterius est actus, possit comparari ad aliquid aliud ut potentia, nimirum ad ipsum esse, seu ad formam totius, prout totum est, ita ut respectu illius formae partes componentes se habeant quodammodo ut materia. Porro nulla ex his conditionibus, quae omnes

(1) Materia et forma dividunt substantiam materiale[m], potentia autem et actus dividunt ens commune. *Contra gent. lib. II, cap. LIV.*

sunt in materia et forma, inveniuntur in compositione ex essentia et esse, ideoque non fit unum per se. Neque fit unum per accidens, cum non aggregentur res diversorum generum.

Ex hoc nequit inferri essentiam et esse non componi per se. Aliud quippe est duo componi per se, seu ex propria utriusque ratione; aliud componi per se ad faciendum aliquod tertium *unum per se*. Essentia quippe et esse dicuntur intrinsece ordinem unius ad alterum tamquam potentia ad proprium actum; sed componuntur non ad faciendum aliquod tertium; sed ad ponendum extra causas illud idem, quod est essentia, seu res cui competit esse. Sic essentia hominis componitur cum esse non ad faciendum tertiam aliam rem, quae sit diversa substantialiter ab hoc homine, neque quae ab eodem sit diversa per accidens, sed ad ponendum extra causas id ipsum, quod est hic homo.

SOLVUNTUR DIFFICULTATES.

Oppon. 1.º Quod non est de intellectu essentiae seu substantiae est accidens eius. Atqui esse non est de intellectu substantiae. Ergo est accidens.

Resp. Dist. mai. Quod non est de intellectu substantiae, et est aliquid in praedicamento collocatum, est accidens, *Conc.* Si est aliquid praedicamenta transcendens, *Subdist.* Est accidens proprie, *Neg.* Per quamdam similitudinem, *Conc.*

Explico. Cum id quod in praedicamento collocatur sit essentia quae praedicatur univoce de suis inferioribus, si de realitate praedicamentali quaestio instituitur, quaelibet res aut est in praedicamento substantiae, aut accidentis, cum non detur medium, et in hoc sensu vere dicitur: quod non est substantia, est accidens. Sed si agatur de realitate quae praedicamenta transcendit, ea iure dici potest neque substantia neque accidens sensu categorico, sed transcendens tum substantiam tum accidens. Sic existentia proprie non est neque substantia neque accidens categoricum, quia est actus entis quod non potest esse genus; nihilominus potest quodammodo reduci ut ultimum complementum tum ad genus substantiae, si est actus essentiae substantialis, tum ad genus accidentis, si est actus quidditatis accidentalis; quare non immerito esse creaturarum cum non sit pars substantiae, a quibusdam nuncupatur accidens transcendens.

Oppon. 2.º Esse in creaturis inest essentiae, cum sit forma inhaerens et non subsistens. Atqui quod inest alteri, est accidens. Ergo.

Resp. Dist. mai. Esse in creaturis inest: essentiae tamquam forma, qua essentia actu existit, et ponitur extra causas, *Conc.* Tamquam forma rei existenti superveniens, *Neg. Contradist. min.* Quod inest alteri, tamquam forma superveniens rei iam existenti, est accidens, *Conc.* Quod inest alteri, tamquam forma qua res actu existit, *Neg.*

Explico. Non omne quod alteri inest potest dici accidens, uti patet in forma substantiali, quae inest materiae ut actus, et nihilominus non est accidens, sed substantia incompleta. Ad hoc ergo ut aliqua forma dicatur accidens reale, debet supervenire alicui essentiae iam existenti, nempe in suo primo esse constitutae. Quocirca forma accidentalis necessario erit quidditas diversae et extraneae naturae a quidditate substantiae (1).

Oppon. 3.º Ex duorum functione vel resultat unum per se, vel unum per accidens. Atqui ex compositione essentiae et esse non resultat unum per se. Ergo resultat unum per accidens.

Resp. Dist. mai. Si haec duo copulantur sub aliquo esse communi quod sit vel esse primum vel esse secundum, *Conc.* Si unio et compositio fit inter subiectum essendi, et ipsum esse primum, vel esse secundum, *Neg.*

Explico. Cum unum et ens convertantur, sicut ens dicitur ab esse, ita unum dicitur ab esse indiviso; est enim unum ens indivisum. Porro in ente composito ex essentia et esse licet formalis ratio entis et unius dimanet ab esse, et ab esse indiviso; tamen id quod denominatur ens et unum, est subiectum essendi, idest essentia. Hinc si essentia seu essendi subiectum est forma simplex et subsistens, statim seipsa est ens et unum, uti loquitur Philosophus; sed si essendi subiectum est compositum, tunc ex compositione potest resultare tertium aliquid, quod dicitur unum per se, vel unum per accidens. Si enim partes sunt eiusmodi, ut una sit mera potentia in genere substantiae, quae dicitur materia prima; altera autem sit proprius actus illius potentiae nempe forma substantialis; tunc partes illae simul unitae efficiunt primum subiectum essendi seu substantiam completam, et consequenter ex materia et forma substantiali resultat unum per se et simpliciter. Si autem partes quae copulantur non efficiunt primum essendi subiectum, quia una unitur alteri iam existenti in actu, uti contingit cum forma aliqua accidentalit unitur essentiae substantiali; tunc partes istae, nempe substantia et accidens non possunt uniri sub primo esse, sed sub esse secundo, et sic ex substantia et accidente resultat ens per accidens et secundum quid, quia unio iam praesupponit ens per se et simpliciter, et ideo resultat unum per accidens et secundum quid. Quare esse substantiale est ultima actualitas quae ponit extra causas unum per se; esse accidentale est ultima actualitas, quae ponit extra causas unum per accidens, non autem constituit rationem eius quod dicitur unum per se, vel unum per accidens.

(1) S. Thom. opusc. De ente et essentia, cap. VII.

ARTICULUS III.

DE MULTIPLI ENTIIUM GRADU, SEU DE DIVERSIS RERUM ESSENTIIS.

QUAESTIO DETERMINATUR. Ens, essentia, et esse ita se habent ad invicem, ut ens sit id quod habet esse, seu compositum ex essentia et esse; essentia sit principium, quo res habet esse, seu id secundum quod res dicitur esse et quo res denominatur ens; et esse sit actus seu ultima rei actualitas, qua res ponitur extra causas, et a qua etiam et primario accipit nomen entis seu denominatur ens, et ideo ens dicitur tum ab essentia, tum ab esse. « Sic se habent, ait Aquinas, haec tria ad invicem, ens, essentia, et esse, sicut vivens, vita, et vivere. Vita enim est principium, quo vivens vivit; et essentia est principium quo ens est; nisi quod vita et vivere significant actum, vita in abstracto, vivere vero in concreto, sicut cursus et currere; unde non est vita sine vivere: essentia tamen non semper constituit esse » (1). Cum autem in rebus creatis, esse quod est forma inhaerens et non subsistens dividatur, contrahatur et individuetur per subiectum seu per essentiam in qua recipitur, et a qua fluit ut aliquid ens sit *hoc aliquid* et distinctum a quolibet alio, cumque res collocatae in generibus et speciebus non distinguantur inter se eo quod habent esse, sed eo quod habent tale esse receptum in determinata natura tamquam in proprio perfectibili, secundum quod diversae rerum species distinguuntur et constituunt admirabilem universi pulchritudinem (2); consequens est entia omnia revocari posse ad quosdam gradus plus minusve perfectos secundum quod in ipsis diversimode invenitur essentia quae ordinem dicit ad esse perfectiori vel imperfectiori modo. Quapropter meritissimo Angelicus Praeceptor postquam in primo capite opusculi *De ente et essentia* explanaverit rationem et conceptum tum entis tum essentiae, in reliquis capitibus usque ad finem investigat et evolvit, quo pacto essentia invenitur in diversis rebus, quae dicuntur entia, et secundum diversos modos quo essentia invenitur in ipsis, diversos assignat entium gradus. Elegantem hanc S. Thomae doctrinam fidelissime, et clariori quo fieri potest modo in re tanti momenti exponere conabimur.

Essentia substantialis. In hac re duplex institui potest comparatio, vel nempe substantiarum inter se, vel substantiae cum accidente: ideoque declarandus est conceptus tum essentiae substantialis, tum essentiae accidentalis, eo quod essentia ut forma metaphysica secundum quam subiectum comparatur ad existentiam, primo dividitur in substantialem et accidentalem. Essentia ergo seu quidditas substantialis

(1) Opusc. *De natura generis*, cap. I.(2) *De Pot.* q. 7, a. 2, ad 5.

in ente est illa entitatis ratio seu forma secundum quam subiectum intelligitur ut ens primo et simpliciter, nempe ut aliquid cui secundum se competit existere independentem a qualibet alia priori forma ipsum determinante: vel paulo secus, essentia substantialis est talis entitatis ratio, qua sublata, non intelligitur amplius subiectum habens determinatam realitatem, et consequenter habens secundum se rationem entis simpliciter, nempe rei cui secundum se competit *existere*, quia nihil existit nisi determinatum. Hinc quidditas substantialis antonomastice dicitur rei essentia, secus ac quidditas accidentalis; quia nomen essentiae dicitur primo ab esse simpliciter: unde cum existere simpliciter habeatur per quidditatem substantialem, haec proprio nomine et absolute dicta est essentia, prae aliis quidditatibus, quibus accipitur et participatur esse non simpliciter, sed secundum quid.

Quidditas accidentalis. Forma seu quidditas accidentalis est entitatis ratio, secundum quam subiectum comparatur ad esse non ut ens primo et simpliciter, sed ut ens secundum quid; nimirum est ratio secundum quam alicui rei competit actu esse quantum, qualem, relatum ad aliud, et similia, quae omnia praesupponunt primum esse rei, quod est simpliciter esse. Quocirca in rerum natura non datur quidditas accidentalis, nisi praesupponatur essentia aliqua substantialis secundum quam subiectum essendi comparatur ad existentiam, ut cui competit per se poni in rerum natura ut *hoc aliquid* et non aliud: neque ens concretum, quod dicitur ut subiectum habens quidditatem accidentalem, e. g. album habens albedinem, intelligi potest existere extra causas, nisi quatenus intelligatur advenire enti concreto, quod est subiectum habens essentiam substantialem. Exinde intelligitur illud a S. Thoma saepissime usurpatum et apud Scholasticos per vulgatum, nempe: quidquid supervenit alicui rei in suo primo esse constitutae, accidentaliter advenit, et ipsi affert esse quoddam secundum.

Substantia et accidens. Ens ab essentia concrete acceptum tribuitur in substantiam et accidens; et licet substantia quae est supremum genus presse definiti nequeat, nihilominus eius genuina quasi definitio, monente S. Thoma, in eo est, ut dicatur: *Res cuius quidditati debetur esse non in alio*. Ex adverso accidens definitur: *Res cuius quidditati competit esse in alio tamquam in subiecto* (1). Sic tum in substantia, tum in accidente salvatur ratio generis, quae de omnibus inferioribus praedicatur *univoce*, et denotat quidditatem rerum, quae differunt per esse; sic etiam determinari potest, quomodo essentia secundum diversos perfectionis gradus reperitur in substantia et in accidentibus, et praesertim quomodo in diversis substantiis invenitur; ex quo multiplices differentesque efflorescunt entium gradus.

(1) *Contra gent.* lib. I, cap. XXV; 1 p. q. 3, a. 5; *De Pot.* q. 7, a. 3 ad 4.

Substantiae et accidentis comparatio. Et primo quidem essentia est in substantiis proprie et per se; in accidentibus vero quodammodo et secundum quid. Etenim, ut brevi utamur Aquinatis argumento, sic ratio concludi potest. Unumquodque sicut est ens, sic habet essentiam. Iam vero substantia est ens simpliciter; accidens est ens secundum quid. Ergo substantia habet essentiam simpliciter, accidens vero secundum quid. Cum maior in superioribus a nobis explanata fuerit, in praesenti satis erit sic suadere et declarare minorem. Illud est simpliciter ens, de quo ens absolute et simpliciter praedicatur, cum praedicari consequatur esse; et illud est ens secundum quid, de quo ens secundum quid et per posterius dicitur. Atqui de substantia ens dicitur simpliciter, de accidente vero secundum quid. Ergo. Et re vera cum ens dicatur ab actu essendi et significet id quod habet esse, unumquodque ita est ens, sicut recipit esse. Substantia autem est subiectum essendi independentem a quolibet alio subiecto, cum sit id cui debetur esse non in alio; accidens contra recipit esse dependenter a substantia, cum sit id cui competit esse non in se, sed in alio, id est in substantia. Liqueat ergo ens primo et absolute praedicari de substantia; per posterius et secundum quid de accidentibus. Institutam a nobis comparisonem sic paucis perstringit Aquinas noster: « Quia ens absolute et primo dicitur de substantiis, et posterius secundum quid de accidentibus, inde est quod essentia proprie et vere est in substantiis, sed in accidentibus est quodammodo et secundum quid » (1).

Substantiae inter se comparantur. Cum ens absolute et vere dicatur de substantiis, secundum diversos perfectionis gradus quibus diversae substantiae sibi vindicant essentiam, diversi efflorescunt entium gradus. Porro triplici potissimum ratione admodum diversa invenitur in substantiis essentia; hinc triplex entium subsistentium perfectionis gradus.

Et primo quidem, ut a nobiliori incipiamus, est aliquod ens cuius essentia unum idemque est cum suo esse, ideoque dicitur et est ipsum esse per se subsistens et actus purissimus, nempe Deus: propter quod non defuerunt philosophi, qui affirmaverunt, Deum non habere essentiam eo quod essentia in ipso non est essendi subiectum, sed suum ipsum esse per se subsistens. Quod in causa est cur Deus non possit esse in genere, cum omne quod est in genere habere debeat quidditatem praeter esse suum; nam quidditas seu natura generis aut speciei non distinguitur secundum rationem naturae in illis quorum est genus vel species; sed esse est in diversis diversimode (2).

Secundo in substantiis creatis intellectualibus, quae sunt formae per se subsistentes, essentia invenitur modo longe diverso: in ipsis quippe

(1) Opusc. *De ente et essentia*, cap. II.(2) Opusc. *De ente et essentia*, cap. VI.

esse est aliud ab essentia ipsarum, tametsi essentia sit sine materia. Quare esse earum non est absolutum, sed receptum in quidditate, et consequenter limitatum ac finitum ad capacitatem naturae recipientis: natura e contra vel quidditas earum est absoluta et non recepta in aliqua materia. Cum autem in ipsis non sit nisi forma, quae in se recipit esse tamquam in proprio receptivo per se singulari, et subsistente, essentia in huiusmodi substantiis, licet sit potentia per ordinem ad esse; in ordine tamen quidditatis et naturae est actus irreceptus et per se subsistens, et in se complectens totam perfectionem illius ordinis in quo est actus: et ideo intelligentiae in libro *De causis* dicuntur finitae superius, et infinitae inferius; cum sint finitae quantum ad suum esse, quod recipiunt in subiecto seu natura determinata ad aliquam speciem seu gradum; non autem finiuntur inferius, quia earum formae non limitantur ad capacitatem alicuius materiae recipientis eas. Unde in ipsis non reperitur multitudo individuorum in una specie, sed quodlibet individuum totum in se colligit suae speciei perfectionem. Licet ergo huiusmodi substantiae sint essentiae simplices; nihilominus quoniam in ipsis quidditas non est idem ac esse, sed essendi actus recipitur et coarctatur ad capacitatem quidditatis quam actuat et formaliter existere facit, ideo ordinabiles sunt in praedicamento, et in eis invenitur genus, species, et differentia, quamvis earum differentiae nobis sint occultae.

Demum tertio modo essentia invenitur in substantiis compositis ex materia et forma, in quibus tum esse est receptum et finitum, tum natura vel quidditas earum est recepta in materia signata; et ideo sunt finitae et superius et inferius, et in eis propter divisionem materiae signatae, possibilis est multiplicatio individuorum in una specie (1). Essentia in huiusmodi substantiis non significat neque solam materiam neque solam formam; sed compositum ex utraque. Quod sic concludi potest. Illud in substantiis compositis designatur nomine essentiae, quod in se recipit essendi actum ad quem refertur, ut subiectum ad ultimam actualitatem. Atqui actus essendi non recipitur proprie neque in materia neque in forma, sed in composito ex utraque. Ergo in huiusmodi substantiis essentia significat compositum ex materia et forma (2).

Quod ut rite intelligatur praec oculis habendum est substantias dici compositas non quod earundem esse sit compositum et multiplex, sed quod earum essentia seu essendi subiectum sit ex partibus concretum. Si enim esse essentiae compositae constaret ex partibus, recurrendum sane foret ad aliam formam partes eius adunantem, et ita actum esset de unitate substantiali. Ergo si substantia nuncupatur composita;

(1) S. THOM. OPUSC. *De ente et essentia*, cap. V et VI.(2) Opusc. *De ente et essentia*, cap. II.

id non significat ipsam actuari multiplici et composito *esse*; sed solum significat ipsam conflari ex partibus essentialibus, quae ad unitatem essendi evehuntur per *esse* quoddam simplex et unum; et sic diversae partes substantiales coagmentatae unico essendi actu, constituunt ens et unum per se et simpliciter. Huic doctrinae apprimè concinit Angelicus Doctor inquis: «Esse neque participat aliquid ut eius ratio constituatur ex multis, neque habet aliquid extraneum admixtum... et ideo ipsum esse non est compositum» (1).

Substantiae compositae, quae visibilem pulcherrimamque mundi fabricam constituunt, imperfectiorem, multoque magis limitatam sibi vindicant essentiam, ideoque postremum occupant in entium gradibus locum. Cum autem obiectum proprium et directum humani intellectus sit quidditas substantiarum materialium absolute considerata, idest abstracta a principiis materialibus et individuantibus, quae eam determinant ad esse huius vel illius singularis corporei, primum est intelligere quanti momenti sit accuratius investigare et rite determinare naturam et proprietates essentiae rerum visibilium. Sic enim scientia nostra quae directe circa ipsas versatur, in tuto collocari poterit, et mature liberari tum a veterum, tum a recentiorum oppugnationibus, qui, relicta bene constituta Peripateticorum philosophia, vel concedunt in sensismum Heracliti, Cratylī, Democriti, et Lockii, et docent, nos nihil absoluti, necessarij, et immutabilis cognoscere in rebus sensibilibus et corruptibilibus, quae sunt in perpetuo fluxu; vel labuntur in idealismum Platonis, et plurium recentiorum, qui Cartesio studentes, negant scientiam nostram versari circa reales essentias, quae subsistunt in singularibus visibilibus, quae a nobis tractantur sensibus. Primi scientiam omnem subvertunt, quae versatur circa necessaria; posteriores decernunt nos non cognoscere res, sed ideas rerum, et sic omnem valorem realem et obiectivum scientiae nostrae subtrahunt; quare tum primi tum secundi tandem aliquando in purum putumque ruunt scepticismum, ut luctuosa testatur veteris recentisque philosophiae historia. Quae cum ita habeant, non erit supervacaneum recentiorum philosophorum errores circa essentias rerum visibilium breviter recensere et refellere, veramque hac super re exponere et confirmare doctrinam.

ARTICULUS IV.

DE ESSENTIIS SUBSTANTIARUM COMPOSITARUM.

MULTIPLEX RECENTIORUM ERROR. Et primo nobis occurrit ex Sensistarum familia Lockius, cui adstipulatur eius discipulus Condillachus, qui doctrinam de rerum visibilium essentia tum in se

(1) Opusc. in BOETIUM, *De hebdom.* lect. 2.

et ontologicae, tum relate ad cognitionem nostram consideratis, radicitus subvertit. Lockius quippe docet, res omnes visibiles et corporatas constitui et coalescere ex proprietatibus et diversis qualitatibus, quae iuxta ipsum componunt essentiam rei *realem* quam cum rei existentia, et singularitate confundit (1). Praeter essentias reales tuetur anglus philosophus, dari essentias *nominales*, quae ad rerum constitutionem nullo pacto spectant; sed sunt unice opus et figmentum rationis humanae, quae res omnes singulares et existentes arbitrato suo ad quasdam revocat classes, quas communibus vocabulis designat. Quare notiones universales non suat, nisi nomina, quibus nihil reale respondet extra intellectum; et sic revocat commentum Nominalium, qui conceptibus universalibus omnem obiectivum valorem subtrahentes, scientiam ipsam, quae est de universalibus et necessariis e medio sustulerunt. Nominalium errori concinens Lockius et veterum Sensistarum ignobilem renovans philosophandi rationem, proficitur, intellectum nostrum non cognoscere nisi essentias rerum nominales ab ipso fabricatas, quae a Scholasticis dictae fuerunt genera, et species: de realitate autem rerum iuxta Lockium intellectus nihil cognoscit, nisi sensibiles et externas proprietates, quas sensibus cernit; cum intellectui intrinseca rei constitutio seu proprietates intrinsece rem constituentes, quas medicus britannus reales essentias vocat, sint omnino imperviae et prorsus ignotae.

Quare integra Lockii hac de re doctrina sic summam proponi potest. Res visibiles coalescunt ex variis proprietatibus, quae constituunt intrinsece earum realem essentiam. Intellectus noster applicando ad libitum eadem nomina pluribus rebus similibus quoad extrinseca accidentia, efformat essentias nominales; nempe genera et species, et has tantum cognoscit, cum penitus ignoret intrinseca et realia rerum constitutiva, nempe essentias reales. Hac doctrina innoxius Lockius contendit, demonstrari haud posse materiam esse incapacem cognitionis. Giobertius Lockii sententiam ex parte amplexus est, et essentias nominales nuncupavit *rationales*, fassusque est essentias reales non solum esse intellectui nostro ignotas, sed in se intelligibiles seu inexcogitabiles (2).

Cartesiani. Circa rerum essentias multipliciter peccatum est a Cartesio, et a nonnullis Cartesianis. Cartesius quippe, cui plures adstipulati sunt, confundens rerum existentiam cum earumdem essentia et quidditate; et insuper decernens dependere a libera et indifferenti voluntate Dei, nulla praesupposita idea exemplari in intellectu divino, ut res potius hanc vel illam sortitae sint naturam seu essentiam, consequenter docuit, essentias rerum esse omnino contingentes et muta-

(1) *Saggio sull'intelletto umano*, lib. III, cap. III.

(2) *Introd.* lib. I, cap. VIII, not. 2.